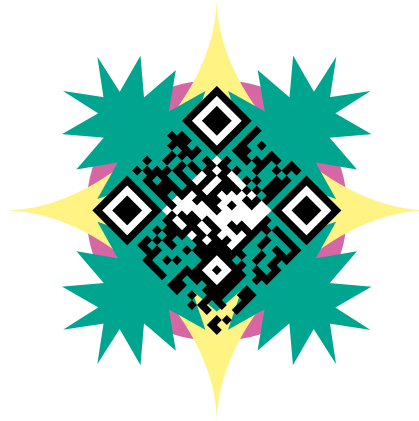

Sporen van Vroegmoderne Geleerdheid in Leiden

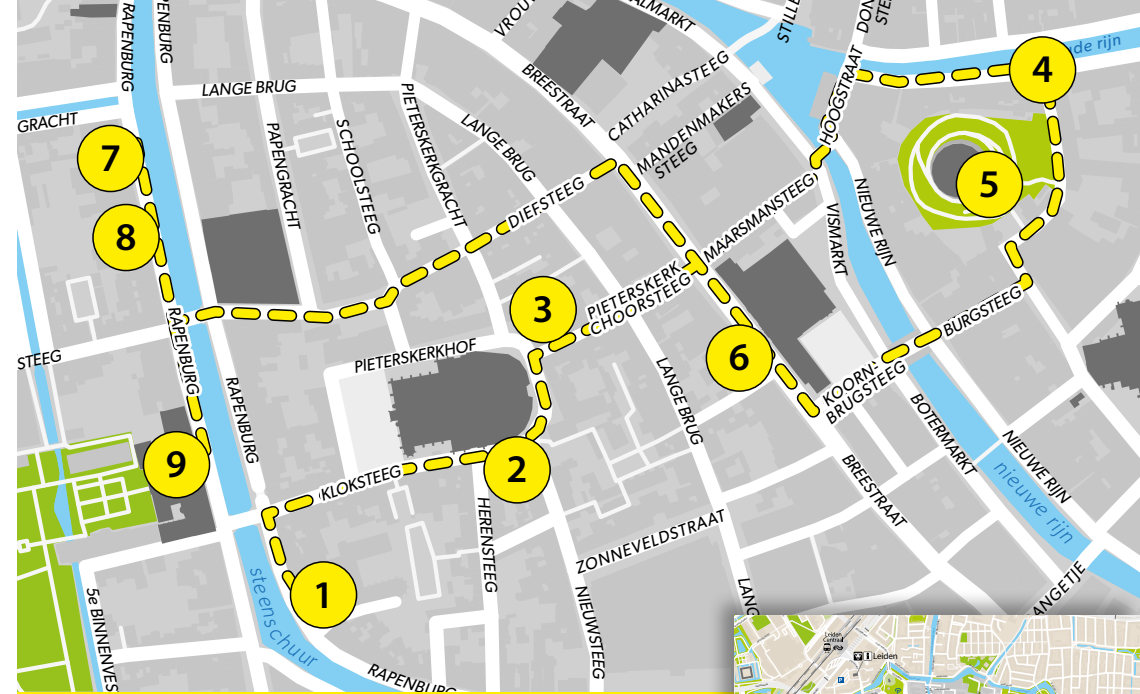
Leiden als stad van geleerdheid, dat roept een beeld op van grijze professoren, indrukwekkende boekenverzamelingen en statige universiteitsgebouwen. Die liggen inderdaad allemaal aan deze route door het oude stadscentrum, maar bovendien voert deze wandeling langs een driedimensionale tuin, oud drukwerk in vreemde talen en een voor zichzelf sprekende poort...

Teksten: Eric Jorink (Huygens KNAW), Susanna de Beer en Fleur Praal / Universiteit Leiden

Foto's: Pim Rusch

Deze wandeling wordt u aangeboden door

1. De Oude Universiteitsbibliotheek (Rapenburg 70)
2. Templum Salomonis (hoek Nieuwsteeg/Pieterskerkplein)
3. Pieterskerkchoorsteeg / William Brewstersteeg
4. Uitgeverij E.J. Brill (Oude Rijn 33a)
5. De Burcht
6. Huis Scaliger (Breestraat 113)
7. Bibliotheca Thysiana (Rapenburg 25)
8. Huis De Leboë Sylvius (Rapenburg 31)
9. De Hortus (ingang Rapenburg 63)

1 De Oude Universiteitsbibliotheek (Rapenburg 70)

Wie door het nauwe Begijnhof loopt, ziet in het parkje achter de Oude Universiteitsbibliotheek dat het gebouw vroeger een katholieke kerk was.

De kerk werd na het Leids beleg geconfisqueerd om er na de stichting van de universiteit een anatomisch theater en de universiteitsbibliotheek te huisvesten. Vanaf 1594 werd eenmaal per jaar het lichaam van een misdadiger ontleed in het anatomisch theater, dat in de apsis was gevestigd. Dat was een waar spektakel, waarbij niet alleen hoogleraren en studenten aanwezig waren, maar ook burgemeesters en burgers. Om de familie-eer te beschermen, waren het criminelen van buiten Leiden die hier

werden ontleed. Zo'n sectie duurde wel een week en vond plaats in de winter, omdat de lichamen dan beter bewaard bleven. Eerst werd de maagholtte ontleed, om te eindigen met de hersenen. Lichaamsdelen werden soms doorgegeven en keer op keer moesten de curatoren verbieden preparaten mee naar huis te nemen. 's Zomers werden in het theater allerhande naturalia tentoongesteld, zoals skeletten, mummies en nieuw ontdekte dieren uit Oost en West.

2 Templum Salomonis (hoek Nieuwsteeg/ Pieterskerkplein)

Op deze plek woonde ooit Philips van Leyden (1325-1382), de belangrijkste ambtenaar van graaf Willem V van Holland. Van Leyden staat bekend als de 'eerste Leidse rechtsgeleerde'. Hij schreef onder andere het traktaat *De cura reipublicae et sorte principantis* ('Over de zorg voor de Staat en het ambt van de Vorst'). Vanwege zijn - voor die tijd indrukwekkende - bibliotheek bestaande uit 42

boeken, werd de residentie 'Templum Salomonis' genoemd, een verwijzing naar de spreekwoordelijke wijsheid van de oudtestamentische koning Salomon. Tot het midden van de zeventiende eeuw werd deze benaming gehandhaafd, zoals blijkt uit het drukkersmerk van Christoffel Guyot, die hier zijn zaak gevestigd had: 'In Salomons Tempel'. Ook vandaag de dag past de benaming bij deze plek: sinds 1894 was in dit pand het antiquariaat (en sinds 2022 veilinghuis) Burgersdijk & Niermans gevestigd. De boekencollectie van Van Leyden raakte in de loop der eeuwen verspreid over Europa, maar één van zijn handschriften, met daarin een kroniek, is na vele omzwervingen inmiddels terug in Leiden: in 1942 kwam het door een ruil met Wrocław (Polen) in het bezit van de Universiteitsbibliotheek.

3 Pieterskerkchoorsteeg / William Brewstersteeg

In de smalle Pieterskerkchoorsteeg waren door de eeuwen heen diverse drukkers en boekhandelaars gevestigd, bijvoorbeeld Hugo Janszoon van Woerden, één van de eerste Leidse drukkers (werkzaam 1494-1506); de zeventiende-eeuwse uitgever François Hackius, die ook hoofd van het drukkersgilde was (ca. 1605-1669, op nr. 15) en Jan Maire (ca. 1600-1666, op nr. 9 en 14), uitgever van de beroemde filosoof René Descartes. Achter het kleine poortje links ligt een heel nauw paadje: het heette vroeger de Dwars- of Stinksteeg, maar nu de William Brewstersteeg, naar de drukker van de bekende Pilgrim Fathers. Deze groep Engelsen vluchtte naar Leiden in 1609, vanwege religieuze onenigheid met de koning en de Anglicaanse kerk. In hun drukkerij in deze steeg vervaardigden ze zo'n twintig boeken met hun gedachtegoed, voordat ze in 1620 op hun schip de Mayflower naar Massachusetts vertrokken.

4 Uitgeverij E.J. Brill (Oude Rijn 33a)

Vader Johannes en zoon Evert Jan Brill maakten hun uitgeverij in de negentiende eeuw vooral bekend vanwege geschiedkundige en wetenschappelijke werken in het Latijn en het Nederlands. Zij drukten echter ook werken in allerlei niet-westerse alfabetten, zoals Grieks, Hebreeuws, en exotischer, Sanskriet, Koptisch, Arabisch, Syrisch en Japans – om er maar enkele te noemen. Omdat

hun eerdere behuizing aan het Rapenburg (nr. 69) te klein was geworden om alle drukpersen, lettervoorraden én de groeiende boekenvoorraad te huisvesten, trok de uitgeverij in 1883 in dit indrukwekkende gebouw. In de twintigste eeuw werden hier monumentale uitgaves gemaakt, zoals de 'Leidsche Vertaling' van de Bijbel (3 delen, 1899-1912) en de drietalige *Encyclopaedia of*

Islam, de eerste in zijn soort (vier delen, 1913-1938). In de jaren 60 van de vorige eeuw werd ook dit pand te krap en verhuisde de uitgeverij naar de Plantijnstraat, aan de rand van Leiden. Nog altijd staat Brill bekend om wetenschappelijke boeken en tijdschriften van hoge kwaliteit.

5 De Burcht

Sinds 1658 markeert deze poort de toegang tot de Burcht. De toegangspoort wordt geflankeerd door twee torens met kantelen en is verfraaid met het stadswapen. Het beeld van de leeuw, daterend uit 1662, dat in het midden boven

6 Huis Scaliger (Breestraat 113)

Van 1594 tot zijn dood in 1609 woonde hier Josephus Justus Scaliger, één van de grootste geleerden uit de eerste decennia van de Leidse universiteit. Zijn onderzoek op het gebied van antieke culturen en de tijdrekenkunde was zo baanbrekend dat hij wel beschouwd kan worden als de Einstein van de zestiende eeuw. Hij werd door Janus Douza, curator en bibliothecaris van de universiteit, in 1593 vanuit Frankrijk naar Leiden gehaald met de belofte dat hij geen openbare colleges hoefde te geven. In plaats daarvan gaf hij privécolleges in de klassieke filologie en bijbelwetenschap aan jonge geleerden als Hugo de Groot en Daniel Heinsius. Ook had hij een grote boekenverzameling die na zijn dood in 1609 naar de universiteitsbibliotheek is gegaan. Vanaf de negentiende eeuw zijn in dit pand steeds boekhandels gevestigd geweest: Van der Hoek, 1823-1937; Burgersdijk & Niermans – van de ook in deze wandeling voorkomende Templum Salomonis! – 1937-1951; Van Stockum, 1951-2018 en Babooka sinds 2019.

7 Bibliotheca Thysiana (Rapenburg 25)

Johannes Thijssen (Thysius) was de zoon van een rijke Amsterdamse koopman. Na de dood van zijn ouders zorgden een oom en een oudoom, beiden professor in Leiden, voor zijn opleiding en ontwikkeling. Thysius verzamelde al vanaf jongs af aan boeken. Rond zijn dertigste bezat hij er al minstens tweeduizend

over uiteenlopende onderwerpen: van religieuze verhandelingen tot prachtige atlanten, en van historische kronieken tot astrologische voorspellingen: een indrukwekkende bibliotheek, grotendeels in het Latijn. Helaas stierf boekenwurm Thysius al op zijn 31e, in 1663. Terwijl het in die tijd gebruikelijk was om bibliotheken in bestaande gebouwen te herbergen, bepaalde Thysius per testament dat zijn erfenis moest worden gebruikt om een nieuw onderkomen te bouwen voor zijn boekencollectie. Ziet u, in Romeinse cijfers op de gevel, wanneer deze bibliotheek klaar was? Tegenwoordig is de bibliotheek met zijn zeventiende-eeuwse interieur alleen op afspraak te bezoeken. De boeken zelf zijn, naar Thysius' wens, nog altijd in te zien via de universiteitsbibliotheek.

8 Huis De Leboë Sylvius

Het Rapenburg was bij uitstek de plaats waar hoogleraren zich vestigden. Dit huis werd in 1664 gebouwd voor hoogleraar medicijnen Franciscus de Leboë Sylvius, die een vermogen verdiende met de verkoop van zelfgemaakte chemische medicijnen. Hij gaf les in het anatomisch theater, maar ook bij hem thuis. Achter in het huis bevond zich een alchemistisch laboratorium, waar de professor en zijn studenten naar hartelust experimenteerden. Voor Sylvius liepen kunst en

wetenschap in elkaar over. Hij bezat een enorme collectie werken van Leidse fijnschilders. We weten precies hoe het huis was ingericht en wat er aan de muur hing. Sylvius is nu vergeten, maar de latere bewoner van dit huis niet. Herman Boerhaave, de in heel Europa beroemde hoogleraar medicijnen en 'chymie', woonde hier tot aan zijn dood in 1738.

9 De Hortus (ingang Rapenburg 63)

Net als het anatomisch theater werd de Hortus in 1594 opgericht om boekenkennis te illustreren. Studenten kenden medicinale planten alleen uit oude boeken, zonder afbeeldingen. Deze tuin, een van de eerste in Europa van zijn soort, fungeerde als een driedimensionaal leermiddel. De tuin was ook toegankelijk voor het publiek. Al snel waren er meer planten te zien dan eerder bekend waren, zeker na de oprichting van de V.O.C. in 1602 (die verplicht een exemplaar van elke nieuw ontdekte soort aan de Hortus moest geven). In de eeuwen daarna breidde de Hortus zich dus steeds meer uit.

De vierkante tuin is een reconstructie van de oorspronkelijke hortus. Rechts, op de plaats waar nu het glazen gebouw staat, was een galerij met - net als in het *theatrum anatomicum* - allerhande 'rariteiten', boeken en landkaarten. Er was bijvoorbeeld de kaak van een ijsbeer te zien: een treurig aandenken aan de overwintering op Nova Zembla (1597). (De Hortus is te bezoeken tijdens openingstijden van de Hortus, met toegangkaartje)

Wereldwandeling door Universiteit Leiden – Faculteit der Geesteswetenschappen in samenwerking met LeidenGlobal.